การฟื้นฟูประเพณีการสร้างพระแผงไม้ของวัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

The Restoration of the Tradition of Creating the Buddha Image Board in Wat Um Long, Thoen District, Lampang Province

ฤษีเทพขาว พลอยทำ*
Ruesithepkhoa Ploytham
พูนชัย ปันธิยะ
Poonchai Pantiya
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai
*asombannsuan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ล้านนาของวัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง โดยมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้ คือ 1) การศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ และการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา 2) การศึกษารูปแบบพระแผงไม้ของวัดต่าง ๆ ในจังหวัดลำปาง 3) การฝึกปฏิบัติการสร้างพระแผงไม้ และ 4) การนำเสนอพระแผงไม้ที่สร้างให้ชุมชนรับรู้ โดยการสร้างพระแผงไม้ที่ได้มอบไว้ในชุมชนมุ่งหวังให้มีการต่อยอดเพื่อจัดพิธีกรรมสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อไม่ให้สูญหายไป

คำสำคัญ : การฟื้นฟู ประเพณี พระแผงไม้ วัดอุมลอง

Recieved : June 17, 2019 **Revised :** July 2, 2019 **Accepted :** August 13, 2019

Abstract

This article presents the recovery of cultural traditions, the creation of the Buddha Image Board of Um Long Temple, Thoen District, Lampang Province with the following operational guidelines : 1) the study of history, importance, beliefs, and the creation of the Buddha Image Board in Lanna; 2) the study of the pattern of Buddha Image Board in temples in Lampang Province; 3) practicing the creation of the King; and 4) presenting the King's wood that is made for the community. By creating the Buddha Image Board that has been given in the community, aiming to have the extension for organizing rituals, inheriting traditions, faith not to be lost.

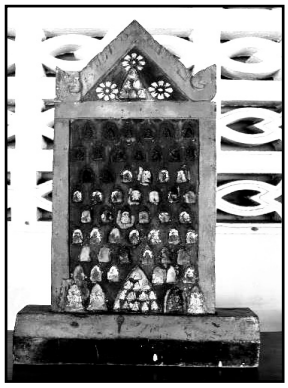
Keywords : restoration, tradition, Buddha Image Board, Wat Um Long

บทนำ

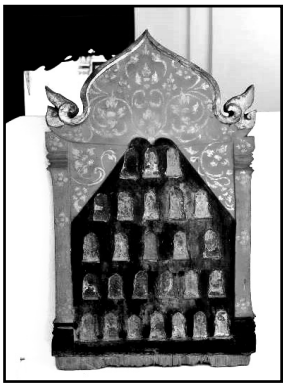
วัดอุมลอง ตั้งอยู่ที่บ้านอุมลอง ตำบลล้อมแรด อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เป็นวัดเก่าแก่คู่กับเมืองเถิน มายาวนานกว่า 2,000 ปี ตามตำนานเมืองเถินที่ได้กล่าวถึงการสร้างพระเจดีย์ว่า สร้างหลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธ์ปรินิพพานไปแล้วนาน 250 ปี โดยพระยาอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตนำพระบรมอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้ามาบรรจุไว้ในพระเจดีย์ ต่อมาได้ร้างไปช่วงหนึ่ง ซึ่งครูบาอาทิตย์และครูบาอินทร์จันทร์ พร้อมด้วยพุทธศาสนิกชนร่วมกันสร้างปรับปรุงซ่อมแซมขึ้นมาใหม่ และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2437 สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

วัดอุมลอง เป็นวัดที่มีสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบล้านนาผสมผสานกับศิลปะพม่าและจีน ซึ่งมีความสวยงามมากแห่งหนึ่ง ได้แก่ พระธาตุ วิหาร พระอุโบสถ หอไตร ประตูโขง และหอจำศีล โดยในอดีตใช้หอจำศีลเป็นหอพิพิธภัณฑ์สำหรับเก็บโบราณวัตถุ ภายในหอมีพระประธานที่เก่าแก่และพุทธประวัติมีลายเส้นที่งดงาม นอกจากนี้ยังมีวัตถุโบราณประเภท อาวุธโบราณ หีบใส่ของ พานดอกไม้ แจกัน ช้างไม้โบราณ พระพุทธรูปปางต่าง ๆ รวมทั้งพระแผงไม้ ต่อมาเจ้าอาวาสวัดอุมลองปัจจุบัน คือ พระครูสุวรรณทัศนสุนทร ได้บูรณะหอจำศีลและสร้างหอพิพิธภัณฑ์ขึ้นมาใหม่เพื่ออนุรักษ์งานพุทธศิลป์ในวัดให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไปภายหน้า พระแผงไม้ที่เก็บรักษาในวัดอุมลองมี 3 หลัง สภาพชำรุดทรุดโทรม ส่วนฐานหายไป พระพิมพ์ที่บรรจุในแผงไม้สูญหายไปเกือบทั้งหมด ส่วนที่ยังเหลืออยู่มีทั้งของเดิมและของใหม่นำมาใส่ทดแทน แต่สภาพโดยรวมยังมีรูปแบบความงดงามของงานพุทธศิลป์อยู่ พระครูสุวรรณทัศนสุนทรจึงมีความคิดที่จะซ่อมแซมอนุรักษ์พระแผงไม้ที่ทางวัดเก็บรักษาไว้ รวมทั้งเห็นว่าพระแผงไม้เป็นงานพุทธศิลป์ที่มีความงดงามสมควรที่จะฟื้นฟูให้มีการสร้างเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและสามารถพัฒนาการสร้างพระแผงไม้ให้เป็นประเพณีของวัดอุมลองและชุมชนสืบต่อไปได้ แต่ปัญหาที่พบคือไม่มีการสร้างพระแผงไม้ในที่ใดในช่วงเวลาที่ผ่านมา ทำให้ไม่สามารถทราบกระบวนการหรือขั้นตอนในการสร้างพระแผงไม้ ด้วยเหตุนี้จึงได้จัดโครงการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ขึ้นที่วัดอุมลอง โดยมีการดำเนินการทั้งการสัมมนาวิชาการ ศึกษาวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ที่มีความสำคัญในอดีตทั้งในด้านศาสนาและวัฒนธรรม และมีการดำเนินการสร้างพระแผงไม้ขึ้นมาใหม่ตามรูปแบบทางศิลปกรรมโดยร่วม

กับสล่าพุทธศิลป์และชาวบ้านในชุมชนวัดอุมลอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์และประชาชนศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ และการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา มีการศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมและกระบวนการสร้างพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง และเพื่อฟื้นฟูและสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ ซึ่งในการนี้มีพระนิสิตคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา ชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ที่มีความสนใจในการสร้างพระแผงไม้ล้านนาเข้าร่วมโครงการนี้ด้วย

หลังที่ 1

หลังที่ 2

หลังที่ 3

ภาพที่ 1 – 3 พระแผงไม้วัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

• พระแผงไม้หลังที่ 1 เป็นแบบซุ้มสามเหลี่ยมหน้าจั่วยอดแหลม กว้าง 32 เซนติเมตร สูงจากฐาน 69 เซนติเมตร ส่วนฐานเป็นฐานเขียง ส่วนเรือนเจาะเป็นช่องเพื่อประดับพระพิมพ์ขนาดใหญ่ 4 องค์ที่ส่วนฐาน และตรงฐานมีการแกะสลักไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมบรรจุพระพิมพ์องค์เล็ก 13 องค์ และแกะสลักไม้เป็นรูปสามเหลี่ยมใต้ซุ้มบรรจุพระพิมพ์องค์เล็ก 6 องค์ และบรรจุพระพิมพ์ 51 องค์ในส่วนที่เหลือรวมมีพระพิมพ์ทั้งหมด 74 องค์ ลงรักและเขียนลายคำรูปดอกไม้ใต้กรอบซุ้ม เสากรอบซุ้มไม่มีการแกะสลักตกแต่ง ส่วนยอดเป็นซุ้มทรงจั่วเหนือซุ้มประดับลายกระหนก ปลายซุ้มลายกระหนกในตัวเหงา ลงรัก ลงชาด เขียนลายคำ

• พระแผงไม้หลังที่ 2 เป็นแบบวงโค้งยอดแหลม กว้าง 42 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร ส่วนฐานชำรุดหายไป ส่วนเรือนเจาะเป็นช่องเพื่อประดับพระพิมพ์ 26 องค์แต่พระพิมพ์ได้สูญหายไป เสากรอบซุ้มบัวแก้วปากแล ลงรัก ลงชาด เขียนลายคำรูปดอกไม้ ส่วนซุ้มเป็นยอดแหลมแกะลายนูนตรงกลางปลายกรอบลายกระหนกวงโค้ง ส่วนใต้กรอบซุ้มคล้ายแผงหน้าแหนบ ลงรัก ลงชาด เขียนลายคำลายพันธุ์พฤกษา

• พระแผงไม้หลังที่ 3 ทรงใบเสมา กว้าง 54 เซนติเมตร สูง 65 เซนติเมตร ส่วนฐานชำรุดหายไป ส่วนเรือนเจาะเป็นช่องเพื่อประดับพระพิมพ์ปางมารวิชัยขนาดใหญ่ 7 องค์สูญหายไปบ้าง ขนาดเล็ก 24 องค์ สูญหายไปบางส่วนรอบกรอบพระแผงไม้สลักลายนูน สลักม้วนเป็นวงโค้งด้านบน ลงรัก ลงชาด ปิดทองบริเวณองค์พระพิมพ์

การทบทวนวรรณกรรม

คติความเชื่อในการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา

พระแผงไม้เป็นงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนาที่นิยมสร้างตามคติความเชื่อในเรื่องของอดีตพุทธเจ้าดังปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา จำนวนพระพิมพ์ที่นิยมบรรจุไว้ในพระแผงไม้ที่พบมากที่สุด คือ 28 พระองค์ คติความเชื่อในการสร้างพระแผงไม้เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องอายุของพระพุทธศาสนา 5,000 ปี จึงได้พากันสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบต่อพระพุทธศาสนาจนถึง 5,000 ปี และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับตนเอง โดยหวังว่าอานิสงส์นั้นจะช่วยให้ถึงเป้าหมายสูงสุด คือ นิพพาน และหากบุญยังไม่สมบูรณ์ก็จะได้เกิดและได้มรรคผลในศาสนาของพระศรีอาริยเมตไตรย ดังปรากฏในคำจารึก เช่น ขอให้พ้นจากอบาย ขอให้ได้เกิดในยุคพระศรีอาริยเมตตไตรย ขอให้ได้เป็นพระพุทธเจ้า และขอให้ได้นิพพาน ซึ่ง Penth et al. (2000) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับพระแผงไม้ว่า ชาวล้านนานั้นรู้จักพระพุทธเจ้า 28 พระองค์ องค์แรก คือ ตัณหังกร องค์ที่ 2 คือ เมธังกร...องค์ที่ 25 คือ กกุสันธะ และองค์ที่ 28 คือพระพุทธเจ้านามว่า “พระพุทธโคตมะ” ในอดีตบางครั้งประชาชนจะสร้างพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ 28 พระองค์ แล้วนำไปวางเรียงแถวบนแผ่นไม้ ทาสี ดูเหมือนซุ้มหรือหลังคาโค้ง ซึ่งชาวไทยวนเรียกว่า พระแผง (Penth et al., 2000)

พระแผงไม้นับว่าเป็นผลงานศิลปะแห่งภูมิปัญญาชาวล้านนาอย่างหนึ่งที่มีการตกผลึกทางความคิดและได้รับการถ่ายทอดออกมาภายใต้คติความเชื่อที่ผสมผสานของหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและแสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์เชิงศิลปกรรมได้อย่างโดดเด่น ลักษณะพระแผงไม้ที่พบในล้านนามีตัวโครงสร้างหลักเป็นแผ่นไม้แกะสลักเป็นซุ้มปราสาท มีการแกะสลักและการประดับตกแต่งลวดลายอย่างวิจิตรบรรจง พระพิมพ์ที่นำมาบรรจุในแผงไม้ส่วนมากเป็นพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย เป็นปางที่มีความสำคัญยิ่งกว่าปางอื่น ๆ เพราะแสดงถึงการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพระแผงไม้ที่เหลือหลักฐานอยู่คาดว่ามีอายุไม่เก่าไปกว่าพุทธศตวรรษที่ 21 และจากรูปแบบงานพุทธศิลป์ที่พบในล้านนามีลักษณะแบบแผนที่พบในองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนาราวพุทธศตวรรษที่ 22–23 เช่น จระนำเจดีย์ ซุ้มประตูทางเข้าพระอุโบสถ วิหาร ซุ้มธรรมาสน์แบบพื้นเมืองล้านนา รวมถึงรูปแบบของพระพิมพ์ที่นำมาประดิษฐานในแผงไม้ กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 22 และนิยมทำสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยหลังราวพุทธศตวรรษที่ 24–25 (Leksukhum, 1995) ซึ่งสอดคล้องกับจารึกพระแผงไม้วัดพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง ระบุปีที่สร้างขึ้นเก่าแก่ที่สุดคือ ปี พ.ศ. 2194

ส่วนการศึกษาวิจัยพระแผงไม้ที่ผ่านมาพบว่า ในอดีตการสร้างพระแผงไม้นั้น ผู้สร้างมักจะเป็นเจ้านาย ผู้ครองนคร คหบดี พระเถระชั้นสูง หรือเป็นบุคคลที่มีฐานะการเงินและทางสังคมเนื่องจากเป็นงานพุทธศิลป์ชิ้นใหญ่ การจะทำถวายจึงสมฐานะและหน้าตาทางสังคมรวมถึงกุศลผลบุญที่ได้นั้น ด้วยความเชื่อในเรื่องบุญใหญ่ซึ่งชาวบ้านธรรมดาไม่นิยมสร้างถวาย จากการสำรวจข้อมูลพระแผงไม้ในจังหวัดลำปางนั้นพบเฉพาะวัดที่เป็นวัดหลวงที่มีเจ้านายอุปการะเป็นส่วนใหญ่ เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระธาตุเสด็จ วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดปงสนุกเหนือ เป็นต้น (Khruearaya, 2012) ซึ่งการพบว่ามีพระแผงไม้ที่วัดอุมลองนั้นแสดงให้เห็นว่าในอดีตเคยมีเจ้านายผู้ครองนคร คหบดี หรือพระเถระชั้นสูงได้สร้างถวายเนื่องในโอกาสหรือประเพณีสำคัญซึ่งได้ขาดการสืบทอดสืบต่ออย่างน่าเสียดาย การฟื้นฟูประเพณีการสร้างพระแผงไม้ของวัดอุมลองจึงมีความจำเป็น เพราะการฟื้นฟูทางวัฒนธรรมนั้นเป็นการเลือกสรรวัฒนธรรม

ที่จะสูญหายหรือกำลังจะเสื่อมสลาย มาผ่านกระบวนการฟื้นฟูให้กลับมีความหมายและความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนในชาติ โดยมีกิจกรรม อาทิ การศึกษาสภาพปัจจุบันของผลิตผลการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่กำลังสูญหายหรือกำลังจะเลื่อมสลายไปจากสังคมไทย รณรงค์เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรม เพื่อสืบทอดศรัทธาความเชื่อในศาสนธรรม อันเป็นหลักสำคัญในการดำรงชีวิตของคนในชาติไทย (Office of National Culture Commission, 1992)

แนวทางการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ล้านนา วัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง

การดำเนินการตามโครงการให้ได้ผลสัมฤทธิ์คือ สามารถฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ล้านนาให้เกิดขึ้น มีแนวทางการดำเนินงานดังนี้ คือ 1) การศึกษาประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อและการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา 2) การศึกษารูปแบบพระแผงไม้ของวัดต่าง ๆ ในจังหวัดลำปาง 3) การฝึกปฏิบัติการสร้างพระแผงไม้และ 4) การนำเสนอพระแผงไม้ที่สร้างตามที่ได้ศึกษา โดยได้ดำเนินการตามลำดับดังต่อไปนี้

1. การศึกษาการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา

วัดอุมลองได้จัดการอบรมและบรรยายพิเศษเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญและโบราณวัตถุโบราณสถานในวัดอุมลอง โดยพระครูสุวรรณทัศนสุนทร เจ้าอาวาสวัดอุมลอง และการบรรยายเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ และการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา โดยวิทยากรที่มีความรู้ด้านพุทธศิลป์ จากคณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สรุปได้ว่าพระแผงไม้เป็นงานพุทธศิลป์แห่งภูมิปัญญาของชาวล้านนาอย่างหนึ่งที่มีการตกผลึกทางความคิดภายใต้คติความเชื่อที่ผสมผสานหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และแสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์เชิงศิลปกรรมได้อย่างโดดเด่น หลักธรรมจากคติความเชื่ออดีตพุทธเจ้าที่ต้องการสื่อ คือ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่มุ่งพระโพธิญาณด้วยความเพียรอย่างไม่ย่อท้อตามวิถีแห่งผู้ที่ปรารถนาที่จะเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตกาล และในฐานะที่ทรงเป็นมนุษย์อันประเสริฐมีชีวิตไปตามวิถีที่งดงามนำไปสู่การดับทุกข์โดยมีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุด นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นพุทธบูชาสืบต่อพระพุทธศาสนาจนถึง 5,000 ปี และเพื่อเป็นบุญกุศลให้กับตนเอง โดยหวังว่าอานิสงส์นั้นจะช่วยให้ผู้สร้างสมประสงค์ตามที่ปรารถนาโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน และหากบุญยังไม่สมบูรณ์ก็จะได้เกิดและได้มรรคผลในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย สอดคล้องกับ Payomyong (2006) ที่กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของพุทธศาสนิกชนที่สร้างงานพุทธศิลป์ไว้ในพระพุทธศาสนา คือ

1) เพื่อบูชาพระรัตนตรัย

2) เพื่อบุญกุศลการบูชานั้นต้องการบุญกุศลเพราะจะเป็นเครื่องช่วยให้ไปเกิดในสุคติชาติหน้ามีสวรรค์ และมนุษย์ที่ดี เป็นต้น

3) เพื่อค้ำจุนศาสนา การนำเอาสิ่งต่าง ๆ ถวายจึงเป็นความตั้งใจจะค้ำจุนศาสนาให้เจริญมั่นคงสืบไป โดยจะยังศรัทธาปสาทะของผู้อื่นให้เลื่อมใสศรัทธาต่อไป

4) เพื่อถ่ายทอดพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาผ่านงานพุทธศิลป์ โดยเฉพาะคติเรื่องอดีตพุทธเจ้า 28 พระองค์ การสร้างงานพุทธศิลป์จึงมีความงดงามทางศิลปกรรม เนื่องมาจากความศรัทธาและอยากดูอยากสัมผัสกับสิ่งสวยงาม ซึ่งทำให้มีความสบายใจและเป็นสุข

ภาพที่ 4 – 5 การอบรมให้ความรู้แก่พระภิกษุและประชาชนเกี่ยวกับการสร้างพระแผงไม้ล้านนา

2. การศึกษารูปแบบพระแผงไม้ของวัดในจังหวัดลำปาง

จากการเดินทางไปศึกษารูปแบบพระแผงไม้ในจังหวัดลำปาง เช่น วัดพระธาตุลำปางหลวง วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม วัดพระธาตุเสด็จพบว่า ในสังคมวัฒนธรรมของล้านนานั้น สล่าหรือช่างผู้สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ต่างมีองค์ความรู้ที่เป็นฐานคิดในการกำหนดรูปแบบและการสร้างพระแผงไม้ของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา ความคิดของชาวล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับงานพุทธศิลป์ในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งมีสุนทรียภาพและความงดงามที่หลากหลาย แต่การสร้างพระแผงไม้ได้มีการสร้างขึ้นมาเพียงช่วงระยะเวลาหนึ่งและไม่มีการสร้างสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

รูปแบบของพระแผงไม้พบได้หลากหลายลักษณะ เช่น พระแผงไม้ยอดปราสาท พระแผงไม้ซุ้มวงโค้ง พระแผงไม้สามเหลี่ยมนาค พระแผงไม้ใบเสมา และทรงใบระกา รูปแบบพระแผงไม้สันนิษฐานว่าในระยะแรกจะมีการสร้างพระแผงไม้แบบทรงยอดปราสาทที่มีแกะสลักอย่างอ่อนช้อยงดงาม โดยส่วนบนเหนือเรือนธาตุหรือส่วนยอดที่เป็นสัญลักษณ์ของการซ้อนชั้นอาคารตามความหมายของปราสาทที่มีชั้นหลังคาลาดและมีชั้นลดซ้อนต่อเนื่องกัน มีลักษณะเฉพาะอันประกอบด้วยชั้นซ้อนลดหลั่นและต่อเนื่องขึ้นไปเป็นยอดแหลมหรือยอดดอกบัวตูมเทียบได้กับรูปแบบของกู่หรือซุ้มโขง โขงพระเจ้าหรือมณฑปที่ตั้งอยู่ภายในวิหารมีรูปทรงคล้ายกับซุ้มประตูโขงแต่มีหน้าที่การใช้งานในการประดิษฐานพระพุทธรูป ส่วนชั้นของหลังคาถูกออกแบบให้ซ้อนชั้นกันเป็นปราสาท ภายในกู่เป็นห้องแคบ ๆ สำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปประธานเป็นการเฉพาะ ในเอกสารของล้านนามีการกล่าวถึงโขงมาแล้วตั้งแต่สมัยพญากือนา มีแนวคิดที่อธิบายว่ากู่หรือซุ้มโขงเกิดจากการพัฒนาขึ้นจากเจดีย์แบบมณฑปปราสาทห้ายอดของล้านนาจึงเป็นการแสดงถึงความสัมพันธ์การหยิบยืมลอกเลียนรูปแบบของเจดีย์ทรงปราสาทห้ายอด กู่หรือซุ้มโขงและพระแผงไม้ได้เป็นอย่างดี (Leksukhum, 1995) จากนั้นรูปแบบพระแผงไม้ได้มีการลดทอนรูปแบบลงและคงไว้เพียงซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปของเจดีย์หรือโขงเท่านั้น โดยมีความโดดเด่นที่การแกะสลักกรอบซุ้มแตกต่างกันไปตามการออกลายของช่าง ส่วนพระพิมพ์นั้นพบว่า พระพิมพ์ที่นิยมสร้างหรือที่พบมากที่สุด คือ พระพิมพ์ซุ้มขุนตาลเป็นรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งในซุ้มเรือนแก้วตามแบบศิลปะเชียงแสน ซึ่งเป็นแบบที่นิยมสร้างขึ้นมาใช้ตกแต่งศาสนสถานต่าง ๆ รวมถึงงานพุทธศิลป์ในพระพุทธศาสนา โดยรูปแบบนี้พบได้ทั่วไปในเขตพื้นที่ล้านนา

ภาพที่ 6 พระแผงไม้วัดพระแก้วดอนเต้าสุชาดาราม

ภาพที่ 7 พระแผงไม้วัดพระธาตุเสด็จ

3. การฝึกปฏิบัติการสร้างพระแผงไม้

ภายหลังจากการศึกษารูปแบบพระแผงไม้ในจังหวัดลำปางแล้วได้จัดการฝึกอบรมครั้งที่ 2 เป็นการอบรมเชิงปฏิบัติการนำไปสู่การสร้างพระแผงไม้เพื่อเป็นเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวของช่างผู้สร้างงานพุทธศิลป์ผ่านการถ่ายทอดองค์ความรู้โดยช่างพุทธศิลป์ โดยเริ่มจากการที่พระภิกษุและชาวบ้านอุมลอง ฝึกออกแบบพระแผงไม้ จากนั้นร่วมแรงร่วมใจกันสร้างพระแผงไม้ให้เป็นผลสำเร็จต่อไป ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟื้นฟูการสร้างพระแผงไม้ที่ให้ชุมชนหรือชาวบ้านดำเนินการหรือมีส่วนร่วมสร้างพระแผงไม้ โดยรูปแบบพระแผงไม้ที่ชาวบ้านตกลงกันคิดและสร้างขึ้นใหม่นั้นจะใช้รูปแบบพระแผงไม้และพระพิมพ์ของวัดอุมลองหลังเดิมแต่มีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับ Makaew (2018) ที่กล่าวถึงคติในการสร้างพระแผงไม้ถือว่ามีการสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ล้านนาได้รับอิทธิพลในทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเกี่ยวกับความศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและการตีความถ่ายทอดออกมาเป็นพุทธศิลป์ด้วยเทคนิควิธีการต่าง ๆ หรือรูปแบบที่แตกต่างกันตามคตินิยมหรืออุดมคติของแต่ละท้องถิ่นนั้น ๆ แผงพระพิมพ์ก็เช่นเดียวกันเมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปและมีคติความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูปก็ทำให้ช่างหรือศิลปินผู้ที่มีความสร้างสรรค์ได้นำเอาพุทธศิลป์ พุทธประวัติ คติธรรมมาตีความเพื่อสร้างขึ้นใหม่ในอดีตและสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน รูปแบบของแผงพระพิมพ์ที่สร้างขึ้นใหม่นั้นก็คงไม่มีผิดไม่มีถูกถ้าหากว่าสร้างขึ้นด้วยใจที่มีความศรัทธาและอ้างอิงตามคตินิยมที่ได้สืบทอดต่อกันมา เพียงแต่ว่าในอดีตนั้นวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อาจจะมีความแตกต่างกัน และในปัจจุบันอาจจะมีการทดแทนในการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ สำหรับรูปแบบในการสร้างนั้นหากได้สืบค้นจากของเดิมและมีการต่อยอดก็ถือว่าเป็นการสืบทอดพระศาสนาเพราะว่าตามคตินิยมในการสร้างเป็นภาพพิมพ์หรือสร้างพระพุทธรูปใด ๆ ก็ตามจุดประสงค์หัวใจหลักของการสร้าง คือ การสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ถึง 5,000 พระวัสสา

ภาพที่ 8 – 11 การฝึกปฏิบัติสร้างพระแผงไม้

4. การนำเสนอพระแผงไม้แก่ชุมชน

การนำเสนอผลงานพระแผงไม้นี้เป็นการแสดงผลสัมฤทธิ์ของโครงการ โดยมีความสอดคล้องกับ Nawichai (2018) ที่ได้กล่าวถึงพระแผงไม้ว่าพระแผงไม้ถือว่าเป็นงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนา โดยให้ความเห็นเกี่ยวกับการสร้างพระแผงไม้ว่า ต้องศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ศิลป์ล้านนาเสียก่อน สัมภาษณ์นักปราชญ์ ผู้รู้ ภูมิปัญญาด้านนี้เฉพาะด้าน มีการเปรียบเทียบและเทียบเคียงองค์ความรู้เฉพาะด้านและสร้างผลงานขึ้นมาใหม่ โดยมีการอ้างอิงเชื่อมโยงกับข้อมูลทางวิชาการเป็นประดิษฐกรรมประเภทงานพุทธศิลป์เครื่องไม้ล้านนาร่วมสมัย ก่อนสร้างมีการเขียนภาพร่างผลงานที่จะสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงเชื่อมโยงกับอนาคต และประเมินผลทางสัมฤทธิ์ แล้วนำผลงานแสดงนิทรรศการสู่สาธารณชนให้เป็นที่ประจักษ์

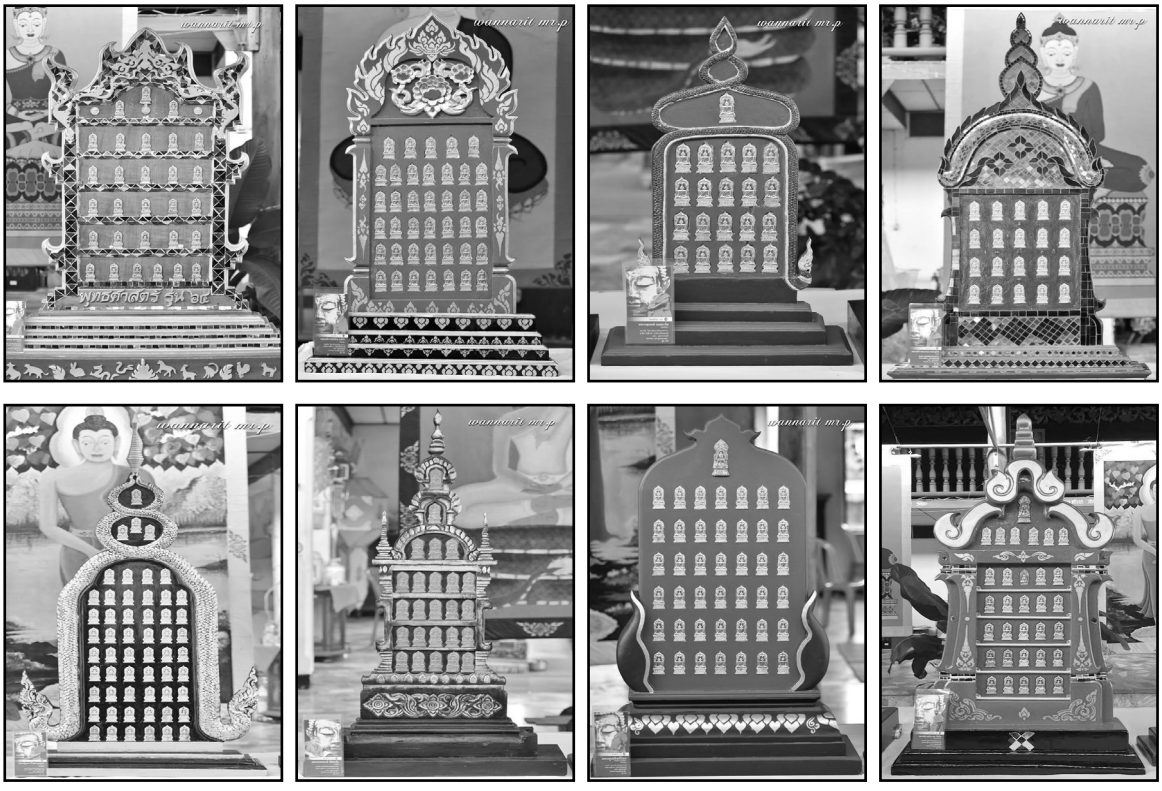
โครงการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ล้านนาได้ผลงานพระแผงไม้ทั้งสิ้นจำนวน 12 หลัง และได้ทำการจัดแสดงผลงาน ณ วัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง ร่วมกับคณะพระนิสิตคณะพุทธศาสตร์ชั้นปีที่ 5 ปฏิบัติศาสนกิจรุ่นที่ 64 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง โดยได้รับเมตตาจากหลวงพ่อพระครูสิริพัฒนพิศาล รองเจ้าคณะอำเภอเถิน เป็นประธานปิดโครงการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านและชุมชนได้เล็งเห็นภูมิปัญญาการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมที่แฝงไว้ของพระแผงไม้ การให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เรียนรู้งานพุทธศิลป์ที่มีความงดงาม กระตุ้นให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาศึกษาฝึกอบรมเรียนรู้เกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมชุมชนต่อไปในอนาคต

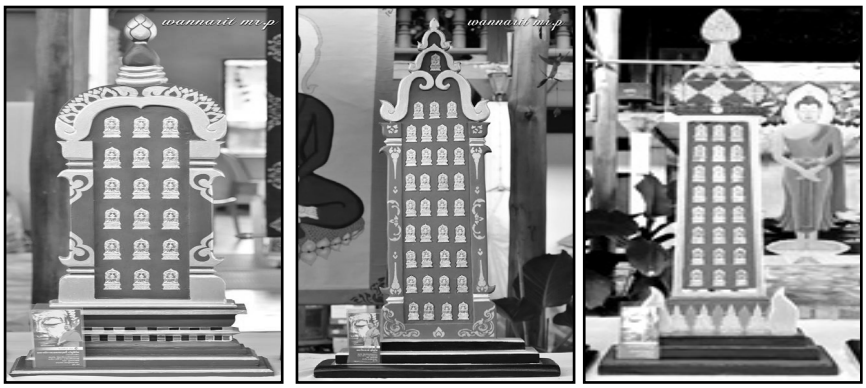

ภาพที่ 12 – 13 พิธีปิดโครงการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมการสร้างพระแผงไม้ ณ วัดอุมลอง

ภาพที่ 14 – 15 พระครูสุวรรณทัศนสุนทรและพระแผงไม้ของวัดอุมลองที่สร้างขึ้นใหม่

ภาพที่ 16 – 26 พระแผงไม้ของคณะพระนิสิตคณะพุทธศาสตร์ชั้นปีที่ 5 ปฏิบัติศาสนกิจรุ่นที่ 64 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

บทสรุป

งานพุทธศิลป์นั้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคมของชุมชนนั้น ๆ ซึ่งควรจะดำรงอยู่ต่อไปเพื่อเติมเต็มคุณค่าและความสำคัญของท้องถิ่น พร้อมทั้งถ่ายทอดภูมิปัญญา ศรัทธาแก่คนรุ่นถัดไป โครงการฟื้นฟูประเพณีการสร้างพระแผงไม้ของวัดอุมลอง อำเภอเถิน จังหวัดลำปาง เกิดขึ้นได้เพราะเห็นว่า การศึกษาพระแผงไม้ล้านนาเป็นสิ่งที่น่าศึกษาในลักษณะของรูปแบบ กระบวนการทางความคิดในการสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่สามารถสร้างงานพระแผงไม้ล้านนา สามารถนำผลงานไปปรับใช้อย่างเหมาะสม และเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาตามวิถีพุทธได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ผลที่ได้รับจากโครงการนี้ คือ ประชาชนในเขตพื้นที่และใกล้เคียง รวมถึงพระภิกษุสงฆ์ เกิดความเข้าใจในประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ความเชื่อ และการสร้างพระแผงไม้ในล้านนา รวมถึงมีองค์ความรู้รูปแบบทางศิลปกรรม และกระบวนการสร้างพระแผงไม้ ทั้งกรณีศึกษาวัดอุมลองและพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จนสามารถสร้างพระแผงไม้เชิงพุทธศิลป์มอบไว้ในชุมชน ซึ่งสามารถต่อยอดเพื่อจัดพิธีกรรมสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อไม่ให้สูญหายไป

แนวทางที่สำคัญในการฟื้นฟูประเพณีการสร้างพระแผงไม้ให้เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต นอกจากปลุกจิตสำนึกและกระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนของการจัดกิจกรรมประเพณีทุกรูปแบบแล้วนั้น หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดส่งเสริมให้เกิดเป็นประเพณีของชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะช่วยในส่วนของการประชาสัมพันธ์งานประเพณีให้คนภายในและภายนอกชุมชนได้รับทราบอย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง โดยที่การฟื้นฟูวัฒนธรรมจำต้องมีการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และสั่งสมสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปอีกรุ่นหนึ่งจากอดีตจนถึงปัจจุบันและมุ่งไปถึงอนาคต

References

Khruearaya, T. (2012). **Lanna Buddhist Arts : Value, Faith and Conservation.** Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

Leksukhum, S. (1995). **Stupa : History and Terminology of the Elements of Stupa in Thailand.** Bangkok : Ganesha Press.

Makaew, L. (2018). **Creating of Buddha Image Board.** Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna.

Nawichai, B. (2018). **Buddha Image Board.** Faculty of Art and Architecture, Rajamangala University of Technology Lanna.

Office of National Culture Commission. (1992). **Cultural Rehabilitation.** Retrieved from http://kanchanapisek.or.th/kp8/thai/link3_3.htm

Payomyong, M. (2006). **Lanna Worship.** Chiang Mai : S–Sup Printing.

Penth, H., Khrüathai, P. & Ketphrom, S. (2000). **Corpus of Lan Na Inscriptions Vol.4, Inscriptions in the Chiang Mai Museum.** Chiang Mai : Khlang Khqmun Charuk Lanna, Sathaban Wichai Sangkhom, Mahawitthayalai Chiang Mai.